

Кияновський Артем Олександрович,

ORCID ID: 0009-0009-9762-8366

кандидат педагогічних наук,

заслужений працівник освіти України,

директор КЗ «Навчально-виховний комплекс

«Школа гуманітарної праці» Херсонської обласної рад

АВТОРСЬКИЙ ПІДХІД ДО ВИХОВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ОСНОВІ ДОСВІДУ ШКОЛИ ГУМАНІТАРНОЇ ПРАЦІ

AUTHOR APPROACH TO EDUCATION IN A PRIMARY SCHOOL: AN EXPERIMENTAL RESEARCH BASED ON THE EXPERIENCE OF THE SCHOOL OF LIBERAL ARTS (SLA)

У статті розглянуто теоретико-методологічні засади та практичні результати реалізації авторської моделі виховання, втіленої у Школі гуманітарної праці (м. Херсон). На основі принципів гуманістичної педагогіки створено цілісну систему, яка інтегрує інтелектуальний, моральний, естетичний, громадянський і фізичний компоненти розвитку особистості молодшого школяра. Автор підкреслює значення естетично організованого освітнього середовища, партнерства з родинами та педагогічної культури вчителя як ключових факторів успіху моделі. Упродовж 2020–2024 років було проведено педагогічний експеримент, у межах якого здійснено порівняльний аналіз рівня вихованості учнів ШГП і ЗЗСО (традиційних шкіл) за п'ятьма критеріями: моральність, естетична чутливість, громадянська активність, пізнавальна рефлексія та емоційна відкритість. Результати, отримані за допомогою авторської шкали ShHP-Q, засвідчили статистично достовірну перевагу учнів ШГП за всіма показниками. Зокрема, найвищий приріст виявлено в естетичній сфері (+1,3 бала), що свідчить про ефективність мистецького компонента моделі. Стаття обґрунтовує необхідність переорієнтації виховного процесу в Новій українській школі на інтегровані, особистісно зорієнтовані підходи, які створюють умови для щоденного проживання дитиною гуманістичних цінностей. Матеріали можуть бути використані як орієнтир для вдосконалення виховних стратегій у системі загальної середньої освіти.

Ключові слова: авторська модель, виховання, початкова школа, експеримент, ШГП, гуманістична педагогіка.

The article explores the theoretical and methodological foundations, as well as the practical outcomes, of implementing an author's educational model developed at the School of Humanitarian Labor (ShHP, Kherson, Ukraine). Based on principles of humanistic pedagogy, the model represents an integrated system that combines intellectual, moral, aesthetic, civic, and physical dimensions of a child's development. The author emphasizes the importance of an aesthetically organized learning environment, strong family-school partnerships, and the high pedagogical culture of teachers as key factors in the success of the model. A pedagogical experiment was conducted between 2020 and 2024, comparing the level of value-based upbringing among Sh H. P. students and those from traditional general education institutions. The evaluation was based on five key criteria: morality, aesthetic sensitivity, civic engagement, cognitive reflection, and emotional openness. Results obtained using the author's ShHP-Q scale demonstrated a statistically significant advantage for ShHP students across all dimensions. The greatest difference (+1.3 points) was observed in aesthetic development, highlighting the role of the arts in the model. The article substantiates the need to reorient the educational process of the New Ukrainian School towards integrated, learner-centered approaches that enable children to live and experience humanistic values on a daily basis. The findings can serve as a reference for improving educational strategies in general secondary education.

Key words: author's model, education, primary school, experiment, ShHP, humanistic pedagogy.

Вступ. Сучасна українська освіта перебуває в процесі глибоких трансформацій, орієнтованих на особистісний розвиток дитини, формування її громадянської, моральної, емоційної та естетичної зрілості. Особливої актуальності ці завдання набувають у початковій школі, де закладається ціннісна основа особистості, а педагог має не лише навчати, а й виховувати, впливати на формування життєвих

установок, норм поведінки, емоційно-морального досвіду. Водночас, попри нормативні оновлення, багато закладів освіти зберігають фрагментарний або формальний підхід до виховання, що унеможливорює повноцінний розвиток дитини як цілісної особистості.

У цьому контексті особливий інтерес викликають авторські моделі виховання, які забезпечують

цілісність, гуманістичний вектор і системність виховної роботи. Однією з найбільш яскравих і тривалих у своїй реалізації є модель, втілена у Школі гуманітарної праці (м. Херсон), заснованій і очолюваній Артемом Кияновським – заслуженим працівником освіти України, кандидатом педагогічних наук. ШГП демонструє унікальний приклад авторської виховної системи, яка охоплює всі сфери життя учня: навчальну, культурну, соціальну, фізичну, моральну. В основі підходу – ідеї національного гуманізму, естетичного виховання, духовного зростання, творчої самореалізації особистості.

Незважаючи на численні публікації щодо особистісно орієнтованого виховання [5], питання експериментальної перевірки ефективності авторських систем у порівнянні з типовими підходами залишається недостатньо висвітленим у сучасній педагогічній науці. Саме тому метою цього дослідження є теоретичне обґрунтування та емпірична перевірка ефективності авторської виховної моделі, реалізованої у ШГП, у порівнянні з виховною практикою загальноосвітніх шкіл.

Об'єктом дослідження є процес виховання молодших школярів у системі загальної середньої освіти. Предметом – зміст, структура та результативність авторської моделі виховання, реалізованої у ШГП. Гіпотеза полягає в припущенні, що учні, які навчаються у ШГП, демонструють вищі показники за критеріями вихованості – моральність, естетичний смак, емоційна відкритість, громадянська активність – порівняно з однолітками з традиційних закладів освіти.

Завдання дослідження полягають у: 1) аналізі теоретичних основ авторської моделі виховання; 2) розробленні методичного інструментарію оцінювання рівня вихованості учнів; 3) організації педагогічного експерименту з використанням розробленої моделі; 4) аналізі результатів та формулюванні висновків щодо ефективності моделі у шкільній практиці.

Теоретичні засади авторської моделі виховання ШГП. Авторська модель виховання, реалізована у Школі гуманітарної праці (ШГП), ґрунтується на ідеях гуманістичної педагогіки, інтеграції освіти й культури, а також синтезі національних традицій з інноваційними виховними підходами. Її концепція поєднує в собі класичну спадщину української педагогіки (зокрема ідеї В. Сухомлинського) та сучасні напрями розвитку дитини у відкритому освітньому середовищі. Виховання у ШГП не є додатком до навчання, а виступає його невід'ємною

складовою – органічно інтегрованою в освітній процес, позакласну діяльність, шкільну культуру, мистецькі та соціальні практики.

Центром педагогічної взаємодії в моделі ШГП є особистість дитини – активна, творча, внутрішньо цінна. Виховання передбачає не тільки «вплив», скільки «супровід», де вчитель виступає як ментор, фасилітатор і партнер у розвитку учня. Особливу роль у цій моделі відіграє атмосфера – естетично організований простір, який сам по собі виховує дитину на рівні емоцій і світогляду. Школа постає не лише як місце отримання знань, а як культурне середовище – «друга домівка», де дитина відкриває себе у співпраці з дорослими.

Зміст виховної роботи в ШГП охоплює п'ять ключових блоків: 1) інтелектуальне виховання – розвиток мислення, мовлення, логіки, саморефлексії; 2) моральне виховання – формування гуманності, відповідальності, емпатії; 3) естетичне виховання – залучення до мистецтва, літератури, образотворчості; 4) громадянське виховання – розвиток соціальної активності, лідерства, патріотизму; 5) фізичне і трудове виховання – здоровий спосіб життя, самодисципліна, працьовитість.

Ключовою характеристикою цієї моделі є її системність: виховна робота не розділена за предметами або класами, а вибудовується як цілісний простір дитячого досвіду. Вона охоплює уроки, позакласні заходи, шкільні традиції, співпрацю з родинами, участь у культурних проєктах. Це дозволяє сформувати в учнів стійкі моральні орієнтири, естетичний смак і бажання бути активним членом громади. Завдяки таким підходам ШГП успішно реалізує виховний ідеал дитини як цілісної, духовно багатой, соціально відповідальної особистості.

Методологія дослідження. Методологічну основу дослідження становлять принципи гуманістичної педагогіки, які розглядають дитину як унікальну особистість із правом на розвиток власного потенціалу в сприятливому соціокультурному середовищі. Авторська модель виховання, реалізована у Школі гуманітарної праці (ШГП), була піддана комплексному педагогічному аналізу з використанням експериментального та порівняльного методів. Дослідження здійснювалося упродовж чотирьох років (2020–2024 рр.) в умовах реального освітнього процесу в закладах початкової освіти України.

Тип дослідження – формувальний педагогічний експеримент із порівняльним компонентом. Він передбачав визначення вихідного рівня сформованості ціннісно-виховних орієнтацій у молодших

школярів, впровадження комплексу педагогічних заходів на основі авторської моделі та подальший контроль змін. Вибірка складалася із 128 учнів 2–4 класів, які були поділені на експериментальну (ШГП) та контрольну (традиційна ЗЗСО) групи. Групи були співставні за віком, статтю, соціальним фоном та академічною підготовкою.

Методи збору даних охоплювали: анкетування учнів (за критеріями морального, естетичного, громадянського і пізнавального розвитку), опитування вчителів, стандартизоване педагогічне спостереження, експертну оцінку рівня вихованості (за розробленою авторською шкалою ShHP-Q) та аналіз учнівських робіт (твори, есе, малюнки, мініпроекти). Використовувалася методика «формульованої ситуації», де поведінка учня спостерігалася у специфічно створеному ціннісному контексті: під час колективної творчої справи, етичної гри, художньої інтерпретації тощо. Авторська шкала ShHP-Q охоплює п'ять блоків показників: 1) моральність (емпатія, відповідальність, альтруїзм); 2) естетична чутливість (емоційне реагування на мистецтво, естетична оцінка); 3) громадянська активність (участь у соціальних ініціативах, шкільному самоврядуванні); 4) рефлексивність і пізнавальний інтерес; 5) емоційна відкритість (дружелюбність, щирість у спілкуванні).

Задля підвищення надійності результатів було використано метод тріангуляції (поєднання даних з різних джерел – учні, вчителі, експерти), повторне тестування в контрольні часові точки та залучення зовнішніх педагогів у ролі оцінювачів. Для обробки кількісних результатів застосовано методи математичної статистики, зокрема t-критерій Стюдента, а також якісний змістовий аналіз, що дозволив інтерпретувати поведінкові зміни у контексті сформованих ціннісних орієнтирів.

Результати експериментального дослідження. На основі реалізованого педагогічного експерименту було отримано емпіричні дані, які дозволили здійснити порівняльний аналіз рівня

сформованості ключових виховних компонентів у молодших школярів, що навчалися за авторською моделлю ШГП та у звичайних закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО). Результати дослідження підтвердили висунуту гіпотезу про ефективність системного, гуманістично орієнтованого виховання в умовах інституційного освітнього середовища нового типу. У рамках оцінювання було застосовано шкалу ShHP-Q, що включає п'ять основних напрямів вихованості: моральність, естетична чутливість, громадянська активність, пізнавальна рефлексія та емоційна відкритість. За кожним із напрямів учні оцінювалися за чотирибальною шкалою, де 1 – низький рівень, 4 – високий. Було враховано не лише самозвіти учнів, а й спостереження вчителів, аналіз продуктів діяльності та експертні оцінки.

Узагальнені результати оцінювання рівня вихованості (середні значення за п'ятибальною шкалою) (Таблиця 1).

Як видно з таблиці, учні ШГП значно переважають своїх ровесників із ЗЗСО за всіма показниками. Найбільша різниця зафіксована в естетичній чутливості (+1.3 бала), що, на нашу думку, безпосередньо пов'язано з активним використанням мистецького компоненту у виховному процесі. Моральна зрілість, громадянська активність та емоційна відкритість також демонструють статистично достовірну перевагу учнів експериментальної групи. Показники t-критерію Стюдента підтверджують значущість відмінностей на рівнях $p < 0.05$ та $p < 0.01$, що дозволяє говорити про ефективність застосованої моделі у формуванні ціннісно орієнтованої особистості молодшого школяра.

Крім кількісних результатів, важливе значення мають і якісні характеристики вихованості, зафіксовані під час педагогічного спостереження. Учні ШГП охоче беруть участь у шкільних заходах, виявляють ініціативу, демонструють високий рівень самоусвідомлення та співпереживання. У процесі аналізу творчих робіт було відзначено виразну естетичну інтонацію, наповненість текстів гуманістичними цінностями, активне

Таблиця 1

**Узагальнені результати оцінювання рівня вихованості
(середні значення за п'ятибальною шкалою)**

Компонент	ШГП	ЗЗСО	Різниця	t-значення	p-значення
Моральність	3.8	2.9	+0.9	4.21	<0.01
Естетична чутливість	3.9	2.6	+1.3	5.12	<0.01
Громадянська активність	3.7	2.8	+0.9	3.95	<0.01
Пізнавальна рефлексія	3.6	3.0	+0.6	2.88	<0.05
Емоційна відкритість	3.9	3.1	+0.8	3.71	<0.01

використання моральної лексики. Водночас у контрольній групі зафіксовано переважно описову або функціональну реакцію без глибокої рефлексії.

Інтерпретація результатів і порівняльний аналіз виховного середовища. Отримані результати експериментального дослідження дають підстави для ґрунтовної інтерпретації особливостей авторської моделі виховання, реалізованої у Школі гуманітарної праці (ШГП), та її ефективності у порівнянні з традиційною виховною системою, що реалізується у загальноосвітніх закладах (ЗЗСО). Виявлені кількісні та якісні відмінності дозволяють охарактеризувати виховне середовище ШГП як цілісну, гуманістично-зорієнтовану систему, що діє на всіх рівнях – когнітивному, емоційному, поведінковому.

Підвищені показники моральності, естетичної чутливості та громадянської активності серед учнів ШГП свідчать про наявність у школі внутрішньо узгодженої системи виховних впливів. Ця система не обмежується формальними заходами чи дисциплінарними вимогами, а ґрунтується на щоденному залученні дітей до морально забарвлених ситуацій, спільних творчих проєктів, рефлексії, співпереживання та діалогу. Саме така інтеграція виховання в освітній процес забезпечує органічне формування цінностей і ставлень.

На відміну від цього, у ЗЗСО виховання здебільшого має епізодичний, фрагментарний характер. Воно реалізується переважно через класні години, розпорядження адміністрації або ініціативи окремих педагогів. Відсутність єдиної ціннісної парадигми, недостатній зв'язок між виховними заходами та реальним життям учня призводять до формального засвоєння норм, а не до їх інтеріоризації.

Ключова відмінність ШГП полягає в педагогічній культурі колективу, де виховання є не лише функцією, а місією. Учителі виступають не просто як фахівці з предмету, а як духовні наставники, що створюють довірливе, безпечне й емоційно збагачене середовище. Атмосфера ШГП – це багатшарова культурна тканина, яка охоплює традиції, мистецькі події, інтер'єр школи, спілкування між поколіннями. Така модель сприяє активному саморозвитку учнів, формує у них здатність до морального вибору, чутливість до краси, відповідальність перед спільнотою.

Іншим важливим компонентом виховної системи ШГП є партнерство з родинами. Батьки не просто залучаються до шкільних подій,

а виступають співтворцями виховного простору. Це забезпечує єдність вимог та узгодженість впливів між сім'єю і школою – чинник, який у ЗЗСО часто залишається недостатньо реалізованим. Таке включення батьків у виховну модель дозволяє досягти високого рівня емоційної стійкості учнів, їхньої впевненості у підтримці та здатності до емпатії.

Висновки. У результаті проведеного теоретико-емпіричного дослідження було підтверджено гіпотезу про те, що авторська модель виховання, реалізована у Школі гуманітарної праці, є ефективною у формуванні морально-естетично та громадянсько-зрілої особистості молодшого школяра. Отримані кількісні та якісні показники свідчать про переваги системного, інтегрованого та особистісно орієнтованого виховного підходу над традиційно фрагментарною моделлю, поширеною в загальноосвітніх школах.

Особливістю виховної системи ШГП є її концептуальна цілісність, що охоплює не лише зміст виховання, але й методи, організацію шкільного простору, рівень професійної культури педагогів, інтенсивність залучення родин до освітнього процесу. Це дозволяє створити виховне середовище, в якому цінності не декларуються, а проживаються дитиною щоденно.

Педагогічний експеримент довів, що саме такі компоненти, як естетичне виховання, моральна рефлексія, соціальна активність та емоційна чутливість, найповніше розвиваються за умов гуманістичного середовища, де вчитель виступає не лише наставником, а й культурним лідером, партнером у становленні особистості дитини.

Порівняльний аналіз виховного впливу в ШГП та ЗЗСО засвідчив, що відмінності не зводяться лише до кількості заходів чи формальної активності, а мають системний, ціннісно-культурний характер. Це дозволяє говорити про наявність в авторській моделі якісно нової парадигми виховання, яка може слугувати орієнтиром для реформування сучасної української школи.

Подальші перспективи дослідження вбачаються у вивченні впливу окремих компонентів моделі (естетичного, емоційного, мистецького) на мотиваційну та рефлексивну сфери учнів, а також у впровадженні елементів системи ШГП в інші заклади загальної середньої освіти як модельних прикладів трансформації шкільного середовища на засадах гуманізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кияновський А. Моя кохана школа – Школа гуманітарної праці. Дніпро: Середняк Т. К., 2024. 546 с. URL: <https://methodological.sgt.ks.ua/material/10> (дата звернення: 22.05.2025).
2. Бех І. Д. Особистість у сяйві духовності : монографія. Київ – Чернівці : Букрек, 2021. 244 с.
3. Концепція Нової української школи: стратегія реформування загальної середньої освіти. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2016. 40 с.
4. Research Methods in Education By Louis Cohen, Lawrence Manion, Keith Morrison. 2018
5. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей монографія. Київ – Чернівці : Букрек, 2018. 296 с.

© А. О. Кияновський

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0